УДК 341.9:341.46
DOI 10.33244/2617-4154.3(20).2025.164-170

М. Ф. Анісімова,
кандидат історичних наук, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет
email: anis-m@ukr.net
ORCID 0000-000205851491;
В. І. Бак,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет
email: bak.vera@gmail.com
ORCID 0009-0001-1269-4981;
К. С. Лісова,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет
email: Lisova.k@ukr.net
ORCID 0000-0002-2664-7721

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У статті здійснено комплексний аналіз правосуб'єктності міжнародних організацій у контексті міжнародного приватного права. Визначено сутність, обсяг і межі правоздатності, дієздатності та деліктоздатності міжнародних організацій як суб'єктів, що беруть участь у цивільно-правових, господарських і трудових відносинах. Особливу увагу приділено проблемам застосування юрисдикційних імунітетів, визначення особистого закону та вибору права в договірних відносинах із приватними особами. На основі аналізу наукових підходів і практики міжнародних та національних судів обґрунтовано, що сучасна концепція правосуб'єктності міжнародних організацій має еволюціонувати від класичної моделі, заснованої на волі держав-засновниць, до функціонально-автономної, що враховує зростаючу участь таких організацій у приватноправовій сфері. Показано, що глобалізація, цифровізація міжнародних правовідносин та розширення транснаціональної взаємодії створюють нові виклики у сфері правового регулювання діяльності міжнародних організацій. Зокрема, виникають проблеми визначення юрисдикції щодо електронних контрактів, захисту персональних

© Анісімова М. Ф., Бак В. І., Лісова К. С., 2025

даних, а також відповідальності за порушення у сфері кібербезпеки. Запропоновано вдосконалити українське законодавство через ухвалення спеціального закону про правовий статус міжнародних організацій, який би врегулював питання їхньої участі в цивільному обороті, оподаткуванні, трудових відносинах і відповідальності. Результати дослідження мають теоретичне й практичне значення для розвитку національної правової доктрини, формування узгодженої системи норм міжнародного приватного права та забезпечення ефективної взаємодії України з міжнародними інституціями в правовій і економічній площині.

***Ключові слова**: міжнародна організація, правосуб'єктність, міжнародне приватне право, імунітет, колізійне право, цифровізація, глобалізація.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та розширення міжнародного співробітництва спостерігається зростання ролі міжнародних організацій у сфері не лише публічного, але й приватного права. Такі організації дедалі частіше стають учасниками цивільно-правових, господарських і трудових відносин, що зумовлює потребу в переосмисленні їхньої правосуб'єктності в контексті міжнародного приватного права. Проблема полягає у визначенні меж правоздатності міжнародних організацій, співвідношення їх імунітетів із принципами національної юрисдикції, а також у виробленні збалансованого підходу до регулювання їхньої участі в приватноправових відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правосуб'єктності міжнародних організацій знайшла відображення в працях науковців, які досліджували як загальнотеоретичні, так і прикладні аспекти участі таких організацій у міжнародних правовідносинах. Зокрема, у роботах Ж. В. Чевичалової обґрунтовано подвійний характер правосуб'єктності міжнародних організацій, які є одночасно суб'єктами міжнародного публічного й приватного права [8]. О. В. Задорожній та О. В. Мережко акцентують увагу на співвідношенні міжнародної правосуб'єктності з національними правовими системами й на проблемі юрисдикційних імунітетів міжнародних організацій [4]. З. В. Ромовська розглядає участь іноземних і міжнародних юридичних осіб у цивільно-правових відносинах крізь призму колізійних норм і принципу автономії волі сторін.

У наукових працях В. В. Мицика та І. С. Гриценка порушено питання про правовий статус міжнародних організацій в Україні, їхню взаємодію з державними органами й особливості регулювання господарської діяльності [2; 5]. Окремі аспекти цивільно-правової відповідальності міжнародних організацій висвітлено в дослідженнях О. М. Мережка та О. М. Шумило [4; 7].

Водночас, попри наявність ґрунтовних напрацювань, ряд проблем, зокрема питання визначення особистого закону міжнародної організації, меж імунітету в національній юрисдикції, а також механізми колізійного регулювання, залишається недостатньо розробленим в українській правовій доктрині, що зумовлює актуальність подальших досліджень у цій сфері.

Метою статті є дослідження особливостей правосуб'єктності міжнародних організацій у сфері міжнародного приватного права з урахуванням сучасних тенденцій розвитку

міжнародного економічного обігу та транснаціональних правовідносин. У межах дослідження ставиться завдання проаналізувати, як міжнародні організації можуть бути учасниками приватноправових відносин, у яких наявний іноземний елемент; визначити специфіку їхньої правоздатності, дієздатності та деліктоздатності в таких відносинах; дослідити, як національні правові системи визнають і регламентують участь міжнародних організацій у цивільних, господарських і трудових правовідносинах.

Особлива увага приділяється аналізу колізійних норм, що регулюють питання правового статусу міжнародних організацій, застосуванню до них імунітету від юрисдикції, а також особливостям їхньої міжнародної договірної діяльності у сфері купівлі-продажу, надання послуг, оренди, інвестицій, трудових відносин тощо. Стаття спрямована на формування цілісного розуміння ролі міжнародних організацій як суб'єктів міжнародного приватного права, здатних реалізовувати свої права та обов'язки нарівні з державами, юридичними та фізичними особами.

Виклад основного матеріалу. Питання правосуб'єктності міжнародних організацій у контексті міжнародного приватного права потребує багатовимірного аналізу, оскільки воно охоплює як теоретико-правові, так і практичні аспекти взаємодії міжнародних інституцій із державами, юридичними та фізичними особами. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин відбувається поступовий перехід від вузького розуміння правосуб'єктності як здатності міжнародних організацій бути лише учасниками міждержавних процесів до більш широкого, що охоплює участь у приватноправових відносинах.

У науковій літературі правосуб'єктність міжнародних організацій визначається як похідна від волі держав-засновниць, закріплена в установчому акті. Проте сучасна доктрина (Ж. В. Чевичалова [8, с. 32] та О. В. Задорожній [1, с. 455]) зазначає, що міжнародні організації поступово набувають функціональної автономії, що надає їм здатність діяти незалежно від волі окремих держав у певних сферах діяльності. Саме ця автономія формує основу їхньої міжнародної правосуб'єктності.

У контексті приватного права правосуб'єктність міжнародної організації означає можливість бути стороною цивільно-правових, трудових або господарських договорів, позивачем чи відповідачем у судових або арбітражних справах, набувати майнові права, нести зобов'язання та відповідальність за їхнє невиконання. Проте в реальному правозастосуванні виникають численні труднощі, пов'язані з імунітетами, колізіями правових систем і відсутністю єдиного підходу до визначення обсягу правоздатності міжнародних організацій.

Зростання ролі міжнародних організацій у світовій економіці призвело до того, що вони активно залучаються до приватноправових операцій. Так, представництва Програми розвитку ООН, Міжнародної організації з міграції, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку укладають договори з приватними компаніями, орендують приміщення, закуповують обладнання й послуги. У межах таких правочинів вони є не як суверенні утворення, а як юридичні особи, що діють на ринку на рівних умовах з іншими суб'єктами.

Водночас постає питання: яке право застосовується до таких відносин? На практиці більшість міжнародних організацій встановлюють спеціальні арбітражні або договірні механізми, що вилучають юрисдикцію національних судів. Наприклад, у типових контрактах Світового банку передбачено, що спори розглядаються Міжнародним центром із врегулювання інвестиційних спорів (ICSID) або арбітражем ad hoc. Такий підхід забезпечує незалежність організації, проте створює потенційні проблеми для контрагентів, позбавлених доступу до звичайних судових процедур.

Українська правова доктрина наголошує, що правосуб'єктність міжнародних організацій у приватному праві повинна бути функціонально обмеженою: організація може укладати лише ті правочини, які безпосередньо пов'язані з реалізацією її статутних цілей. Інакше участь у комерційній діяльності виходитиме за межі наданої компетенції й суперечитиме принципу спеціальної правоздатності [5, с. 18].

Окрему проблему становить питання юрисдикційних імунітетів. Більшість міжнародних організацій користуються імунітетами від судового переслідування, примусового виконання судових рішень і податкових зобов'язань. Однак сучасна тенденція в міжнародному праві полягає в поступовому обмеженні абсолютного характеру імунітету.

Так, у ряді рішень національних судів (зокрема, в практиці Франції, Італії, Нідерландів) визнається, що якщо міжнародна організація бере участь у комерційній діяльності, вона не може повністю посилатися на імунітет. Такий підхід узгоджується з концепцією функціонального імунітету, згідно з якою імунітет діє лише настільки, наскільки це потрібно для забезпечення незалежності організації у виконанні її завдань.

В Україні це питання регулюється переважно міжнародними договорами, які визначають статус конкретних організацій, наприклад Угодою між Україною та ООН від 6 жовтня 1992 року. Водночас у чинному законодавстві відсутня системна норма, що встановлювала б загальні засади правового статусу міжнародних організацій у приватноправових відносинах, що створює прогалини в правозастосуванні.

Визначення застосовного права до відносин за участю міжнародних організацій є одним із найскладніших питань. Відповідно до принципів міжнародного приватного права вибір права може здійснюватися за згодою сторін (autonomia voluntatis). Проте у випадку з міжнародними організаціями часто застосовуються внутрішні правила організації, які мають статус lex specialis. Це ускладнює узгодження договірних умов із національними колізійними нормами.

Зокрема, Закон України «Про міжнародне приватне право» передбачає, що іноземні юридичні особи діють на території України відповідно до свого особистого закону – права держави, за яким вони створені. Проте міжнародна організація не є створеною за правом будь-якої окремої держави, тому її «особистий закон» має визначатися з урахуванням установчого акта та міжнародних договорів, які регулюють її діяльність. Це свідчить про прогалину у вітчизняному правовому полі, яку доцільно заповнити спеціальними нормами.

Сучасні виклики, пов'язані з цифровою трансформацією міжнародних правовідносин, актуалізують потребу в оновленні підходів до визначення правосуб'єктності міжнародних організацій. Багато організацій, як-от Міжнародний союз електрозв'язку, Всесвітня

організація інтелектуальної власності чи Міжнародна організація цивільної авіації, вже функціонують у сфері, де цифрові технології визначають зміст і форму договірних відносин.

Виникає питання правового режиму електронних контрактів, укладених між міжнародною організацією та приватними виконавцями, захисту персональних даних у міжнародних проєктах, а також відповідальності за порушення у сфері кібербезпеки. Усе це вимагає нових моделей правового регулювання, які поєднували б принципи міжнародного публічного права з гнучкістю приватноправових механізмів.

Для України участь міжнародних організацій має особливе значення, адже вони відіграють важливу роль у процесах інтеграції, реформування правової системи та фінансової підтримки державних програм. Водночас відсутність чіткої законодавчої бази створює складнощі у визначенні правового статусу їхніх представництв і регулюванні договірних відносин з державними та приватними структурами.

На думку українських науковців (І. С. Гриценко, В. В. Мицик) [2, с. 48; 5 с. 21], перспективним напрямом розвитку є ухвалення окремого закону України про правовий статус міжнародних організацій, який би системно врегулював питання їхньої участі в цивільному обороті, податкових імунітетів, трудових відносин і відповідальності. Такий крок дав би змогу забезпечити правову визначеність і підвищити інвестиційну привабливість України для міжнародних інституцій.

Висновки. Правосуб'єктність міжнародних організацій у контексті міжнародного приватного права є багатовимірним явищем, що поєднує елементи публічного та приватного регулювання. Міжнародні організації є особливими юридичними особами, наділені автономними імунітетами, але водночас залучені до приватних господарських процесів. Визначення меж їхньої правоздатності потребує гнучкого підходу, заснованого на поєднанні норм міжнародного публічного права, внутрішніх актів організацій і національного законодавства.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку універсальних стандартів взаємодії міжнародних організацій з приватними суб'єктами, що сприятиме підвищенню передбачуваності та ефективності міжнародно-правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії : підручник. Київ : Либідь, 2002. 608 с.

2. Гриценко І. С. Правовий статус міжнародних організацій в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки.* 2020. № 4 (115). С. 45–52.

3. Лебедевич А. Д., Письменна К. І. Проблематика визначення правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2024. 32 с. URL : https://dspace.onua.edu.ua/items/4b776a4e-6774-4cd8-a1d6-4b8c51c2d392

4. Мережко О. М. Проблеми міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій. *Часопис Київського університету права.* 2019. № 3. С. 35–40.

5. Мицик В. В. Суб'єкти міжнародного права: теоретичні та практичні аспекти. *Український часопис міжнародного права.* 2018. № 2. С. 14–27.

6. Пасечник О. Щодо питань розвитку окремих компонентів міжнародної правосуб'єктності. *Law. State. Technology*. 2023. № 2. С. 24–30. URL : https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/294

7. Шумило О. М. Міжнародна відповідальність міжнародних організацій у приватноправових відносинах. *Право України.* 2021. № 10. С. 112–123.

8. Чевичалова Ж. В. Міжнародні організації як суб'єкти міжнародного приватного права. *Теорія і практика правознавства.* 2014. Вип. 2 (6). С. 23–37.

REFERENCES

1. Butkevych, V. H., Mytsyk, V. V., & Zadorozhnii, O. V. (2002). International Law. Fundamentals of Theory. Kyiv : Lybid.

2. Hrytsenko, I. S. (2020). The legal status of international organizations in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series : Law.* 4 (115), 45–52.

3. Lebedevych, A. D., & Pysmenna, K. I. (2024). Issues of defining the legal personality of international non-governmental organizations. Odesa : National University "Odesa Law Academy". URL : https://dspace.onua.edu.ua/items/4b776a4e-6774-4cd8-a1d6-4b8c51c2d392

4. Merezhko, O. M. (2019). Problems of international legal personality of international organizations. *Journal of Kyiv University of Law.* 3, 35–40.

5. Mytsyk, V. V. (2018). Subjects of international law: theoretical and practical aspects. *Ukrainian Journal of International Law.* 2, 14–27.

6. Pasechnyk, O. (2023). On the development of certain components of international legal personality. *Law. State. Technology.* 2, 24–30. URL : https://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/294

7. Shumylo, O. M. (2021). International responsibility of international organizations in private law relations. *Law of Ukraine.* 10, 112–123.

8. Chevychalova, Zh. V. (2014). International organizations as subjects of private international law. *Theory and Practice of Jurisprudence.* 2 (6), 23–37.

M. F. Anisimova, V. I. Bak, K. S. Lisova. LEGAL PERSONALITY OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE CONTEXT OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW: CONTEMPORARY CHALLENGES

The article provides a comprehensive analysis of the legal personality of international organizations within the framework of private international law. It explores the essence, scope, and limits of their legal capacity, competence, and liability as entities participating in civil, commercial, and labor relations. Particular attention is paid to the application of jurisdictional immunities, the determination of the personal law of international organizations, and the choice of applicable law in contractual relations with private actors. Based on the analysis of scholarly approaches and judicial practice, the article argues that the traditional concept of legal personality – derived from the will of the founding states – should evolve

towards a functionally autonomous model that reflects the growing participation of international organizations in private law relations. The research highlights current challenges caused by globalization and digital transformation, including issues of jurisdiction over electronic contracts, protection of personal data, and liability in the field of cybersecurity. It emphasizes the need to modernize Ukraine's legal framework by adopting a special law defining the private law status of international organizations, regulating their involvement in civil transactions, taxation, labor relations, and responsibility. The study's results have both theoretical and practical significance, contributing to the development of Ukrainian legal doctrine and promoting the harmonization of international private law standards. This approach will enhance the legal certainty and predictability of interactions between Ukraine and international institutions in the legal and economic spheres.

Keywords: *international organization, legal personality, private international law, immunity, conflict of laws, digitalization, globalization.*

Стаття надійшла до редколегії 14 жовтня 2025 року